

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розкрито актуальність фахової підготовки майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення. Визначено й теоретично обґрунтовано основні критерії, конкретизовано показники та виділено рівні готовності майбутніх фахівців. Для визначення готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення виділено мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-рефлексивний критерії. Кожен критерій включає сукупність якісних показників, що розкривають зміст і надають характеристику готовності майбутнього фахівця із соціальної роботи до професійного самовдосконалення. Схарактеризовано рівні готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення (високий, достатній, середній, низький).

Ключові слова: *готовність, компетентність, професійне самовдосконалення, майбутній соціальний працівник, критерії, показники та рівні готовності до професійного самовдосконалення.*

Постановка проблеми. Особливе значення для України має модернізований інститут соціальної роботи, зорієнтований на сприяння особистості в задоволенні її потреб та реалізації можливостей в усіх сферах життєдіяльності для успішної адаптації до умов і вимог сучасного суспільства. У зв'язку з цим зростає увага до професійної підготовки фахівців із соціальної роботи. Соціальна робота являє собою один із найбільш багатопланових та трудомістких видів професійної діяльності у сфері «людина – людина», належить до найважчих «професій допомоги». Високий ступінь відповідальності за прийняття рішень, інтенсивний вплив стресових факторів у процесі взаємодії з клієнтом, що має особливі потреби та складні життєві обставини, зумовлює загрозу професійних ризиків у соціальній роботі, зокрема, синдрому «вигорання» через особисту незахищеність фахівця, а тому вимагає від нього певних професійно важливих якостей, високого рівня особистісної зрілості та здатності до професійного самовдосконалення.

Провідна роль у реалізації стратегічних завдань в освітній сфері належить працівникам освіти, професійна діяльність яких у сучасних соціально-педагогічних реаліях значно ускладнюється, оскільки оновлюються її цільові, змістові, методичні, технологічні тощо параметри. Сучасна вища освіта покликана створювати відповідні умови для

підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, конкурентоспроможного, професійно мобільного, з високим рівнем продуктивності у професійній діяльності. Сучасні пріоритети розвитку освіти та багатовекторне спрямування соціальної роботи потребує формування в студентів професійної компетентності ще в період навчання у закладах вищої освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми самовдосконалення особистості досліджували І. Бех, Н. Бітянова, О. Блінова, Н. Брагіна, Т. Вайніленко, А. Громцева, І. Донцов, С. Єлканов, Ю. Орлов, Л. Рувинський, Г. Селевко, М. Сметанський, В. Тертична, В. Чайка, Л. Сущенко та ін.

Питаннями формування професійних компетентностей майбутнього соціального працівника в Україні займаються такі вчені, як: А. Бойко, М. Букач, І. Грига, Н. Кабаченко, Р. Кравченко, Т. Семигіна, А. Капська та ін.

Формуванню вмінь та навичок самоосвітньої діяльності присвячені праці А. Айзенберга, В. Бондаревського, В. Буряка, А. Громцевої, Г. Єгорова, Б. Єсипова, Ю. Калугіна, П. Підкасистого, Б. Райського, М. Скаткіна та ін. Умовам успішної підготовки молоді до постійного самовдосконалення присвячені дослідження Т. Вайніленко, О. Діденка, П. Харченко, М. Чобітька, Т. Шестакової. Педагогічні умови керівництва самовихованням студентів вивчали А. Калініченко, С. Карпенчук, В. Оржеховська, М. Сметанський, Л. Черчата та ін. У працях зазначених науковців висвітлено питання, які сприяють систематизації знань із проблем професійного самовдосконалення та професійної освіти.

У наукових дослідженнях підкреслюється діалектична єдність особистісного та професійного аспектів самовдосконалення (І. Донцов, В. Лозовий, В. Тертична та ін.), обґрунтовується зв'язок самовдосконалення з творчістю, суб'єктивністю, самореалізацією людини (М. Бердяєв, В. Губін, А. Маслоу, В. Соловйов, С. Франк, Е. Фром та ін.), виявляється співвідношення об'єктивного і суб'єктивного, виховання й самовиховання, освіти та самоосвіти, а також педагогічного керівництва останніми (А. Айзенберг, Л. Буєва, Г. Глезерман, А. Громцева, І. Донцов, С. Єлканов, С. Ковальов, О. Кочетов, О. Малихін, Л. Рувинський, Г. Сериков, В. Шпак та ін.).

Проте необхідно зазначити, що у своїх працях автори лише частково звертали увагу на проблеми професійного самовдосконалення майбутніх соціальних працівників.

Тому, **метою статті** є визначення й характеристика критеріїв, показників та рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення.

Методи дослідження. З метою досягнення поставленої мети нами використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення різних поглядів на проблему дослідження, узагальнення) методів.

Виклад основного матеріалу. Професор М. Букач вважає, що професійна компетентність має складатись: «як зі сформованості в майбутнього фахівця системи психічних властивостей, так і єдності теоретичної та практичної готовності до здійснення професійної діяльності». Щодо професійних компетенцій майбутнього соціального працівника, то серед низки компетенцій (науково-дослідні, організаційно-управлінські, соціально-проектні, соціально-особистісні, нормативно-правові, соціально-технологічні) особливо слід виділити «спеціалізовані» компетенції. Адже соціальна робота є багатогранною і відповідає за вирішення досить широкого кола суспільних проблем. Робота з різними групами населення та категоріями клієнтів потребує різнобічної підготовки (психолого-педагогічної, правової, економічної тощо), що, як наслідок, вимагає володіння різними технологіями соціальної роботи (Букач, 2016). Професійна компетентність, що включає спеціальну компетентність, яка визначається вибором спеціалізації чи профілю підготовки студента та залежить від категорій клієнтів і виду професійної діяльності і є компетентністю випускника закладу вищої освіти (Бусел, 2005).

Професійні якості є одним із найважливіших чинників професійної придатності, вони не тільки характеризують певні здібності, але й органічно входять до їх структури, розвиваючись у процесі навчання і практичної діяльності. Саме тому потрібно відзначити, що навчання має розвивати такі якості, як емпатія, комунікативність, співчуття, готовність прийти на допомогу, що закладені в ментальності української душі (Сущенко, 2018, с. 287).

Професійна придатність та максимальне наближення навчання до професійної діяльності, вирішення у процесі навчання конкретних виробничих ситуацій – це саме ті фактори, які сприятимуть формуванню компетентного фахівця (Клименюк, 2018, с. 87).

А свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку – це професійне самовдосконалення. Однією з умов підвищення ефективності фахової діяльності спеціалістів є їх готовність до професійного самовдосконалення.

Звертаючись до поняття «готовність», слід зазначити, що воно активно досліджується у професійній педагогіці в контексті формування й становлення майбутніх спеціалістів для різних галузей професійної діяльності. При цьому готовність як потенційний стан особистості фахівця досліджується і в теорії, і в діяльності. Для уточнення поняття готовність до професійного самовдосконалення проаналізовані праці науковців. На підставі аналізу ми дійшли висновку, що єдиного підходу до розуміння поняття «готовність» немає.

Формування готовності студентів до професійного самовдосконалення розглядається як цілеспрямований процес, що дозволяє майбутнім фахівцям розвивати професійну мотивацію, вольові якості особистості, рефлексію, що супроводжується їх включенням до самопізнання, самоактуалізації, самоосвіти, самореалізації в ході професійної підготовки, зорієнтованої на оволодіння знаннями та вміннями самостійного вдосконалення в професійній діяльності.

Таким чином, під професійним самовдосконаленням особистості студента ми розуміємо безперервний процес переходу його потенційних здібностей в області професійної діяльності в актуальні вміння на основі усвідомленої саморегуляції своєї навчально-професійної діяльності. Усвідомлену саморегуляцію студентами своєї навчально-професійної діяльності ми співвідносимо з постановкою цілей, пов'язаних із професійним самовизначенням і самореалізацією, плануванням і програмуванням їх досягнення, умінням урахувати значущі зовнішні та внутрішні умови, оцінювати результати й коригувати власну активність для досягнення суб'єктно прийнятних результатів. Усіма компонентами внутрішнього світу особистості (емоційно-чуттєвою, вольовою, інтелектуальною сферами, навичками та звичками) формується складне особистісне утворення – професійна готовність.

Професійна готовність – це інтегративна складна характеристика особистості, що визначається як системна сукупність професійних якостей, потрібних і достатніх для успішної самостійної професійної діяльності. Вона визначається і як риса особистості, і як регулятор професійної поведінки та як умова результативної діяльності, що спричиняє громадську активність випускника, прагнення формувати добросовісне ставлення до громадського обов'язку обраного фаху. На думку З. Фалинської, вона є показником професійної спрямованості особистості та її морально-психологічної зрілості, що є необхідними для професійної реалізації.

Готовність майбутнього соціального працівника до професійного самовдосконалення може мати різні рівні сформованості. Необхідність оцінки якості функціонування навчального процесу породжує проблему показників та критеріїв (Сидоров, 2006). Проблема критеріїв і показників готовності до професійної діяльності в науковій літературі вирішується неоднозначно. Причому саме поняття «критерій» трактується в різних джерелах по-різному. Критерій (від грец. *kriterion* – засіб для судження, переконання, мірило) – це мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації (Морозов, 2000, с. 305). У тлумачному словнику української мови критерій розглядається як «засіб судження, підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» (Бусел, 2005, с. 588).

С. Гончаренко критерії трактує як «показники, які об'єднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішення про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» (Гончаренко, 1997, с. 181).

Таким чином, **критерій** – ознака, на основі якої проводиться оцінювання, засіб перевірки, мірило оцінювання; у теорії пізнання – ознака істинності чи хибності положення.

Використання критеріального апарату є ефективним лише за умови конкретизації його змісту за допомогою відповідних показників. Критеріями є відповідні ознаки, що дозволяють чітко розпізнати характеристики досліджуваного об'єкту, скласти його відповідний образ, дійти певних висновків.

Критерій передбачає низку показників. Поняття «показник», в свою чергу, означає характерну рису чи відмінність досліджуваного об'єкту, своєрідний індикатор, його якісні чи кількісні властивості, а також результати конкретного виду діяльності чи процесу. Показниками вважають такі характеристики, які дозволяють судити про зміни, що відбуваються, та існуючий рівень розвитку певного процесу чи явища (якості, властивості). Показник – це характеристика, за допомогою якої можна судити про розвиток та хід чого-небудь. Критерій по відношенню до показника є більш загальним поняттям (Бусел, 2005).

Критерії та основні показники готовності до професійного самовдосконалення студентів педагогічного закладу освіти виділені у працях С. Лобанова, О. Латишева, Т. Северіної, В. Слепова, Я. Мусіна, В. Мечнікова (Северіна, 2008).

О. Діденко у працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів, визначив критерії та показники готовності до професійного самовдосконалення курсантів військових закладів вищої освіти (Діденко, 2003).

О. Ігнатюк визначає динаміку та рівень особистісно-професійного розвитку і сформованої готовності до професійного самовдосконалення майбутніх інженерів (Ігнатюк, 2010).

Л. Дудікова пропонує критерії та показники сформованості готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення (Дудікова, 2011).

При виборі критеріїв сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення нами було враховано зміст компонентів її структури й виділено такі основні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-рефлексивний (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії та показники сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення

Критерії	Показники
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	<ul style="list-style-type: none"> - інтерес до фаху, прагнення стати професіоналом; - прагнення отримати визнання, підвищення, кар'єрне зростання; - розуміння свого «Я – реального» та необхідності досягнення «Я – ідеального»; - наявність бажання продовжувати освіту; - пізнавальний інтерес до особистісно-професійного зростання; - усвідомлення особистісного сенсу і значущості професійного самовдосконалення; - потреба у професійному самовдосконаленні; - усвідомлення змісту професійних цінностей, наявність ціннісних орієнтирів у професійній діяльності, а саме: сформованість загальнолюдських духовно-моральних цінностей добра, гуманістичних світоглядних установок, правил професійної поведінки й діяльності; - усвідомлення важливості гуманістичних цінностей у власному житті та фаховій діяльності; - цінність людського життя
<i>Когнітивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> - успішне оволодіння основними професійними компетенціями на високому рівні шляхом постійного вдосконалення знань, умінь, практичних навичок; - усвідомлення ступеня своєї готовності до професійного самовдосконалення; - чіткість уявлень про сутність, зміст, складові, механізми, етапи професійного самовдосконалення; - системність і глибина набутих теоретичних знань з проблем професійного самовдосконалення; - здатність до самостійного пошуку інформації про шляхи самовдосконалення; - активність під час обговорення та аналізу конкретних ситуацій, практичних результатів; - здатність осмислювати ситуації професійної діяльності багатогранно, з різних позицій, виділяючи окремі аспекти аналізу та встановлюючи між ними взаємозв'язки
<i>Діяльнісний</i>	<ul style="list-style-type: none"> - будувати програму професійного самовдосконалення (ставити мету й завдання професійного самовдосконалення, планувати власну діяльність щодо їх досягнення, виробляти життєві стратегії); - володіти різними методами, прийомами і технологіями професійного самовдосконалення; - обирати і використовувати доцільні засоби для пошуку й засвоєння інформаційних матеріалів для професійного самовдосконалення; - усвідомлювати зміст професійних цінностей, наявність ціннісних орієнтирів у професійній діяльності, а саме: сформованість загальнолюдських духовно-моральних цінностей добра,

	<p>гуманістичних світоглядних установок, правил професійної поведінки й діяльності соціального працівника;</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлення важливості гуманістичних цінностей у власному житті та фаховій діяльності; - самостійно опрацьовувати літературні джерела, вивчати передовий досвід; - використовувати інформаційні комп'ютерні технології для професійного самовдосконалення; - здійснювати елементи дослідницької діяльності; - організовувати свій навчальний і вільний час; - організовувати співпрацю з різними категоріями людей
<i>Особистісно-рефлексивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> - здатність до рефлексії; - адекватність самооцінки своєї діяльності; - уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінку результатів діяльності із самовдосконалення; - вияв вольових якостей, зокрема наполегливості, дисциплінованості в процесі виконання навчальних завдань та досягнення цілей самовдосконалення; - внутрішня незалежність від зовнішнього керівництва, необхідність лише консультативної допомоги у справі самовдосконалення; - самостійність, допитливість, наполегливість, упевненість у собі, самоорганізованість, комунікабельність, терплячість; - наявність інтелектуальної працездатності, творчого потенціалу, здатності до самопримусу

На нашу думку, доцільно виділити чотири рівні сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення: низький, середній, достатній та високий.

Низький рівень – студенти виявляють байдуже та (або) негативне ставлення до процесу професійного самовдосконалення, не усвідомлюють його значення й необхідності та демонструють незацікавленість у роботі за фахом. Демонструють фрагментарність теоретичних знань; невміння враховувати індивідуальні особливості та специфічність їх розвитку, демонструють невміння задіяти власні ресурси у вирішенні проблемних питань; мають труднощі у використанні методик та технологій самовдосконалення на практиці. Уміння працювати з джерелами інформації не сформовані. Такі студенти демонструють низьку сформованість умінь із самовдосконалення, не проявляють активності щодо їх реалізації у власному житті та навчанні, систематично ухиляються від виконання самостійної роботи, творчих вправ, вирізняються низькою активністю або її відсутністю в підготовці позааудиторних заходів професійного спрямування. Студенти не мають усвідомленої необхідності в професійному самоаналізі й самооцінці своєї діяльності та її результатів, не мають програми професійного самовдосконалення. Потребують систематичного керівництва з боку викладача.

Середній рівень сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення визначає майбутніх фахівців із пасивним ставленням до будь-яких особистісних змін і процесу самовдосконалення, у яких немає постійного прагнення до самостійного вирішення проблеми, постійної напруженої діяльності, пошуку ефективних способів діяльності. Професійні ідеали, цінності, принципи не є особистісними моральними переконаннями; студенти дотримуються відповідних норм під впливом зовнішнього оточення, поведінка характеризується відповідністю стандартам і вимогам до соціального працівника. Професійна діяльність і власна особистість як професіонала усвідомлюються поверхнево. Інтерес до проблем самовдосконалення виявляється епізодично, усвідомлюють значення професійного самовдосконалення і професійної діяльності взагалі, але не виражають прагнення ними займатись. Відзначаються середньою успішністю з навчальних дисциплін, їх знання з фахових предметів мають ізольований характер, а практичні вміння та навички розвинуті недостатньо. Не бажають удосконалювати знання. Роблять окремі спроби самостійно розвинути необхідні практичні вміння, навички та особистісні якості, але системи в їх роботі немає. Володіють окремими уявленнями про професійне самовдосконалення, однак їхні знання про сутність і зміст професійного самовдосконалення поверхневі, усвідомлюються частково. Самовдосконалення здійснюється переважно на інтуїтивному рівні. Слабо розвинуті потреби й мотивація професійно самовдосконалюватися, прагнення до кар'єрного зростання. З допомогою, спроможні цілеспрямовано планувати, організовувати й реалізовувати професійне самовдосконалення. Уміння працювати з джерелами інформації сформовані частково. Такі студенти демонструють низьку сформованість умінь із самовдосконалення, не проявляють активності щодо їх реалізації у власному житті та навчанні, час від часу ухиляються від виконання самостійної роботи, творчих вправ, вирізняються низькою активністю в підготовці та проведенні конференцій, семінарів та інших позааудиторних заходів професійного спрямування. Студенти не мають усвідомленої необхідності в професійному самоаналізі й самооцінці своєї діяльності та її результатів, інколи мають програми професійного самовдосконалення. Потребують стимулювання з боку викладача.

Достатній рівень сформованості готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення характеризується емоційно-ціннісним ставленням до проблем професійного самовдосконалення, сформованістю професійних інтересів, прийняттям гуманістичних цінностей та професійних ідеалів, прагненням до професійного самовдосконалення. Студентам притаманне бажання опанувати знаннями з обраної спеціальності, виробити необхідні вміння та навички, що є результатом розуміння ними

цілей, завдань і цінностей обраної професії. Знання з навчальних предметів у них систематизовані, однак міжпредметні зв'язки між ними вони ще не завжди чітко розуміють. Майбутні спеціалісти вирізняються достатньою кількістю різнобічних, проте неглибоких знань у сфері професійного самовдосконалення, достатньою вмотивованістю, самоорганізованістю й усвідомленістю цілей самовдосконалення та змісту професійних цінностей. Студенти мають програму професійного самовдосконалення, уміють самостійно організувати процес самоосвіти й самовиховання, але відчують труднощі в раціональному плануванні часу і визначенні способів досягнення поставлених цілей і завдань у роботі над собою. Вони прагнуть навчитися самостійно ставити перед собою мету самовдосконалення, самоосвіти й самовиховання. Студенти розуміють зв'язок самовдосконалення з успіхом у майбутній професії, але мають складнощі в чіткому формулюванні відповідної мети. Характеризуються впевненістю, наполегливістю і творчістю. Студенти знають свій рівень підготовленості до професійної діяльності, намагаються самостійно розвинути вміння та якості, необхідні для успішної діяльності. У них сформовані вміння роботи з джерелами інформації. Вони прагнуть навчитися аналізувати й оцінювати свою діяльність та її результат. При цьому позиція «Я – майбутній спеціаліст» проявляється ситуативно. Вирізняються розвинутою рефлексивністю та сформованістю більшості практичних умінь та навичок, проте в їх діях із самовдосконалення простежується операційна одноманітність і функціональна незрілість.

Високий рівень сформованості готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення вирізняється яскраво вираженим інтересом студентів до проблем професійного самовдосконалення, їх готовністю до активної професійної діяльності, позитивною орієнтацією на самовдосконалення, що базується на глибоких переконаннях у його значущості для особистісного становлення спеціаліста, для його професійного, інтелектуального, соціального, культурного зростання. Студенти характеризуються наявністю й усвідомленістю гуманістичних цінностей, цілей і мотивів, прагненням та усвідомленням особливостей їх реалізації, що спонукає їх досягати професійного успіху. Вони розуміють необхідність керуватися в роботі над собою соціально значущими цілями. Студенти цього рівня характеризується глибокими теоретичними знаннями і практичними вміннями як із фаху, так і з проблем професійного самовдосконалення. Їх знання мають цілісний характер, студенти розуміють міжпредметні зв'язки в науці, уміють раціонально поєднувати різні джерела інформації, критично осмислювати різні підходи до вирішення навчальних проблем, уміють чітко формулювати мету, прагнуть досягти її оптимальним способом.

Уміють планувати й організовувати власну освітню та професійну діяльність, використовувати інформаційні комп'ютерні технології для

самоосвіти. На науковій основі оптимально управляють процесом професійного самовдосконалення від планування до здійснення задумів і самоконтролю. Робота над собою для таких студентів дає моральне задоволення, а реальні успіхи стимулюють, орієнтують на довгострокові програми професійного самовдосконалення.

Студенти схильні й здатні до рефлексії, намагаються постійно аналізувати свою діяльність, її результати й ставити завдання щодо її вдосконалення. Відрізняються стійкою позитивною «Я-концепцією».

Характерним є високий рівень інтелектуальної працездатності та творчості, висока життєтворча активність, комунікабельність, упевненість у собі, самостійність, допитливість, наполегливість, прагнення до самостійності, прогнозованість освітніх орієнтирів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. У результаті наукового пошуку теоретично обґрунтовано структурні компоненти готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-рефлексивний), визначено показники (сформована мотивація та професійно-ціннісні орієнтації до професійного самовдосконалення; володіння системними знаннями щодо професійного самовдосконалення, розвиненість професійного мислення; здатність проектувати власну стратегію професійного розвитку та активна професійна позиція; наявність професійно значущих особистісних якостей та усвідомлення цілей професійного самовдосконалення), схарактеризовано рівні готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення (високий, достатній, середній, низький). Таким чином, визначені критерії, показники та рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до професійного самовдосконалення не вичерпують всебічності професійної підготовленості студентів до означеного виду діяльності, але дають змогу здійснити її оцінку та окреслити дієві шляхи позитивного впливу на процес фахової підготовки майбутніх соціальних працівників. Перспективами дослідження даної проблеми вважаємо визначення діагностичного інструментарію виявлення готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення за вищевказаними критеріями та показниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букач, М. М. (2016). Компетентнісно орієнтоване навчання як основа формування майбутнього соціального працівника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 22, 119-131 (Bukach, M. M. (2016). Competence-based study as a basis for the formation of the future social worker. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 11: Social Work. Social pedagogy*, 22, 119-131).
2. Бусел, В. Т. (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь: «Перун» (Busel, V. T. (2005). *Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language*. Irpen: "Perun").

3. Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь (Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv: Lybid).
4. Діденко, О. В. (2003). *Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів* (автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04). Хмельницький (Didenko, O. V. (2003). *Pedagogical conditions of professional self-improvement of future officers* (PhD thesis abstract). Khmelnytskyi).
5. Дудікова, Л. В. (2011). *Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів* (автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04). Вінниця (Dudikova, L. V. (2011). *Formation of readiness for professional self-improvement of future physicians* (PhD thesis abstract). Vinnytsia).
6. Ігнатюк, О. А. (2010). *Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету* (автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04). Харків (Ihnatiuk, O. A. (2010). *Theoretical and methodological principles of preparation of the future engineer for professional self-improvement in the conditions of a technical university* (DSc thesis abstract). Kharkiv).
7. Клименюк, Н. В. (2018). *Формування професійних компетенцій у майбутніх соціальних працівників до геронтологічного супроводу клієнтів. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформаційні зміни особистості студентської молоді засобами професійної освіти» 17 квітня 2018 р., Миколаїв, 87-89* (Klymeniuk, N. V. (2018). *Formation of professional competences for future social workers for gerontological support of clients. Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference "Transformational changes in the personality of student youth through means of professional education", April 17, 2018, Mykolaiv, 87-89*).
8. Ларионова, И. А. (2014). *Профессиональная подготовка специалистов социальной работы: компетентностный подход. Фундаментальные исследования, 11, 2734-2739* (Larionova I. A (2014). *Professional training of social work specialists: a competence approach. Fundamental research, 11, 2734-2739*).
9. Морозов, С. М. (2000). *Словник іноземних слів*. Київ: Наукова думка (Morozov, S. M. (2000). *Dictionary of foreign words*. Kyiv: Scientific Thought).
10. Северіна, Т. М. (2008). *Формування готовності майбутніх педагогів до особистісного та професійного самовдосконалення. Педагогічний дискурс, 3, 175-178*. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2008_3_40 (Severina, T. M. (2008). *Formation of the readiness of future teachers for personal and professional self-improvement. Pedagogical discourse, 3, 175-178*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2008_3_40)
11. Сидоров, А. А., Прохорова, М. В., Синюхин, Б. Д. (2006). *Педагогика физической культуры*. Москва: «Тера-Спорт» (Sidorov, A. A., Prokhorov, M. V., Siniukhin, B. D. (2006). *Pedagogy of physical culture*. Moscow: Tera-Sport).
12. Сущенко, О. (2018). *Теоретичні умови формування професійних якостей у майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі виробничої практики в умовах центру комплексної реабілітації дітей з інвалідністю. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 6, 284-294* (Sushchenko, O. (2018). *Theoretical conditions of formation of professional qualities of future specialists in physical rehabilitation in the process of industrial practice in the conditions of the center of complex rehabilitation of children with disabilities. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 6, 284-294*).

РЕЗЮМЕ

Моренко Ольга. Критерии, показатели и уровни сформированности готовности будущих социальных работников к профессиональному самосовершенствованию.

В статье раскрыта актуальность профессиональной подготовки будущих социальных работников к профессиональному самосовершенствованию. Определены и теоретически обоснованы основные критерии, конкретизированы показатели и выделены уровни готовности будущих специалистов. Для определения готовности будущих социальных работников к профессиональному самосовершенствованию выделены мотивационно-ценностный, когнитивный, деятельностный и личностно-рефлексивный критерии. Каждый критерий включает совокупность качественных показателей, раскрывающих содержание и предоставляют характеристику готовности будущего специалиста по социальной работе к профессиональному самосовершенствованию. Охарактеризованы уровни готовности будущих социальных работников к профессиональному самосовершенствованию (высокий, средний, низкий).

Ключевые слова: *готовность, компетентность, профессиональное самосовершенствование, будущий социальный работник, критерии, показатели и уровни готовности к профессиональному самосовершенствованию.*

SUMMARY

Morenko Olha. Criteria, indicators and levels of future social workers' readiness formation for professional self-improvement.

Of particular importance for Ukraine is a modernized institution of social work, aimed at promoting the personality in meeting his needs and realizing opportunities in all spheres of life for successful adaptation to the conditions and requirements of modern society. In this connection, attention is paid to professional training of specialists in social work. Modern priorities for the development of education require formation of students of professional competence during the period of study in higher education institutions. As a result of scientific research, the structural components of the readiness of future psychologists for professional self-improvement (motivational-value, cognitive, activity, personality-reflexive) are theoretically substantiated, indicators are defined (formed motivation and professional-value orientations for professional self-improvement, possession of system of knowledge in relation to professional self-improvement, development of professional thinking; ability to design own strategy of professional development and active professional position; patency of professionally significant personal qualities and professional self awareness purposes). Author determined the level of future social workers to professional self-improvement (high enough, medium, low).

Thus, the defined criteria, indicators and levels of readiness of future social pedagogues for professional self-improvement do not exhaust the comprehensiveness of the professional preparedness of students for the specified type of activity, but allow evaluating it and outlining the effective ways of positive influence on the process of professional training of future social workers. Prospects for the study of this problem we consider in the definition of diagnostic tools for identifying the readiness of future social workers for professional self-improvement according to the above mentioned criteria and indicators. The purpose of the article is to identify and characterize the criteria, indicators and levels of readiness of future social workers for professional self-improvement.

As a result of scientific research, the structural components of the readiness of future psychologists for professional self-improvement (motivational-value, cognitive, activity, personality-reflexive) are theoretically substantiated, indicators, levels of readiness of future social workers for professional self-improvement (high, sufficient, average, low) are determined. The determined criteria, indicators and levels of readiness of future social

workers for professional self-improvement do not exhaust the comprehensiveness of the professional preparedness of students for the specified type of activity. Prospects for the study of this problem we consider the definition of diagnostic tools for identifying the readiness of future social workers for professional self-improvement according to the above mentioned criteria and indicators.

Key words: *readiness, competence, professional self-improvement, future social worker, criteria, indicators and readiness levels for professional self-improvement.*

УДК 378.147:811

Ганна Полякова

Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
ORCID ID 0000-0003-3199-3810

Світлана Ачкасова

Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
ORCID ID 0000-0001-7233-0189
DOI 10.24139/2312-5993/2018.10/131-145

ОЦІНКА ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ НА ОСНОВІ КВАЛІМЕТРИЧНОГО ПІДХОДУ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність кваліметричного підходу та встановлено його роль у процедурах оцінювання якості освітніх програм у закладі вищої освіти. Розроблено базову кваліметричну модель оцінки якості освітньої програми, що може слугувати інструментом її поточного моніторингу та періодичного перегляду при реалізації системи внутрішнього забезпечення якості освіти. Запропонована базова кваліметрична модель ґрунтується на параметрах, відповідних факторах та критеріях, що мають питому вагу в моделі. При побудові кваліметричної моделі обрано 8 параметрів та визначено 57 критеріїв оцінки, перелік яких сформовано на базі проведеного аналізу законодавства України в сфері вищої освіти, рекомендацій до розробки та оцінки якості освітніх програм. Обрано напрями діяльності і процеси, що впливають на якість освітніх програм з боку різних учасників освітнього процесу. Одержані результати нададуть змогу сформувати власні підходи закладів вищої освіти до оцінки якості освітніх програм.

Ключові слова: *якість освіти, освітня програма, критерії, кваліметричний підхід, факторно-критеріальна модель, внутрішнє забезпечення якості вищої освіти, оцінка якості освітніх програм, заклад вищої освіти.*

Постановка проблеми. Питання забезпечення якості вищої освіти є пріоритетними як у Європейському, так і вітчизняному освітньому просторах. Нині в Україні вибудовується національна система забезпечення якості, складовою якої є формування та розвиток внутрішніх систем забезпечення якості.

Побудова систем внутрішнього забезпечення якості, розроблення відповідних процедур та інструментів є на сьогодні вимогою Закону «Про вищу освіту» (Розділ V. Забезпечення якості вищої освіти, ст. 16. Система забезпечення якості вищої освіти) (*Про вищу освіту: Закон України*).